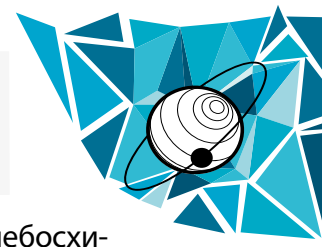
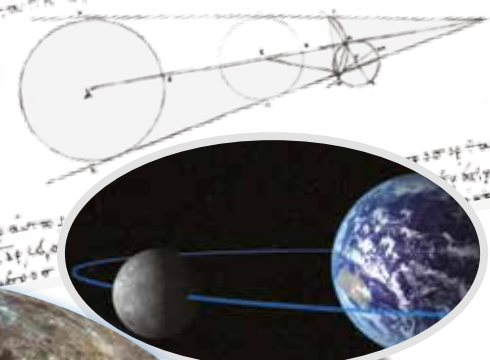

ЧИ ДАЛЕКО МІСЯЦЬ?

ВИМІРЯЙ МІСЯЦЬ!

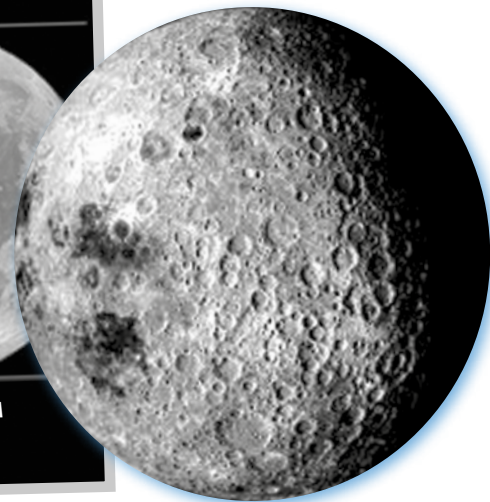
Наш єдиний супутник Місяць другий за яскравістю на небосхилі Землі. Це найближче до нас небесне тіло, а як далеко він від нас? Першу в історії науки спробу встановити відстань від Землі до Місяця і Сонця зробив Аристарх Самоський¹. На той час ще не було тригонометрії, тому підрахунки Аристарха були досить складними. По суті, визначаючи відстань до Місяця, він і придумав тригонометрію.

У наш час відстань від Землі до Місяця виміряно за допомогою лазерної локації з точністю до 2–3 см. Місія „Аполлон-11” встановила на поверхні Місяця кутовий відбивач. Із Землі направляють лазерний промінь, який відбивається від дзеркала і приблизно за секунду повертається назад. Знаючи швидкість світла і час, за який лазерний промінь проходить відстань від Землі до Місяця і назад, можна вирахувати відстань до нашого супутника.

У найближчій точці (перигею) відстань до Місяця становить 363 104 км, а у найвіддаленішій (апогею) – 406 696 км. Саме тому видимий розмір Місяця на небі змінюється приблизно на 15 % (мал. 1), а в повній фазі за максимального зближення Місяць (його називають „супермісяцем”) на 30 % яскравіший.

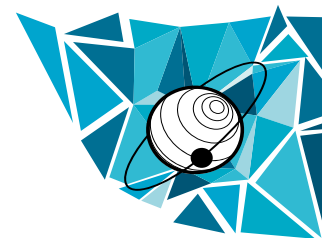
МАЛ. 1

¹Читайте статтю Олександра Шевчука „Праця, з якої починається астрономія як точна наука”, КОЛОСОК № 8/2011.

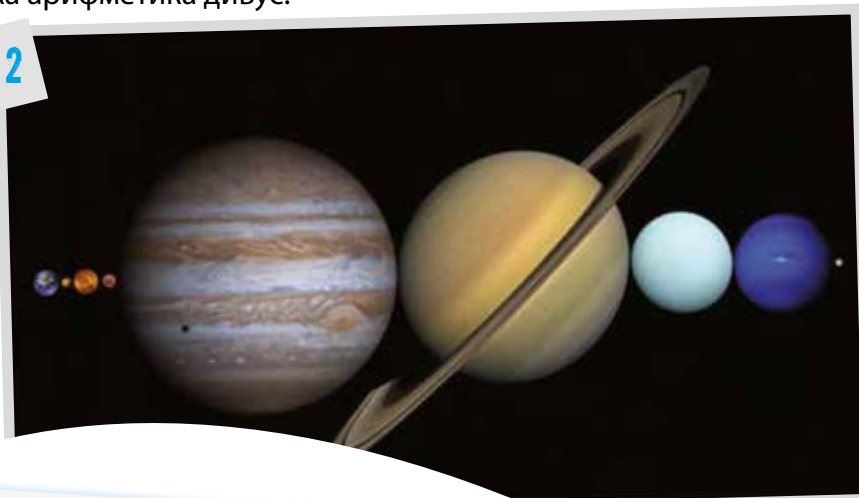

Цікаво, що між Землею і Місяцем розмістилися б усі планети Сонячної системи, сума діаметрів яких становить 380 008 км (мал. 2). Середня відстань між нами і супутником – 384 403 км. Отже, залишається ще 4 395 км. Можна помістити поруч з планетами Плутон (його діаметр 2 374 км) або іншу карликову планету. Звісно, поставити планети в ряд ми можемо лише в нашій уяві, а насправді вони ніколи не змогли б так обертатися. Але погодься, що така арифметика дивує.

МАЛ. 2

КУТОВІ РОЗМІРИ СВІТИЛА

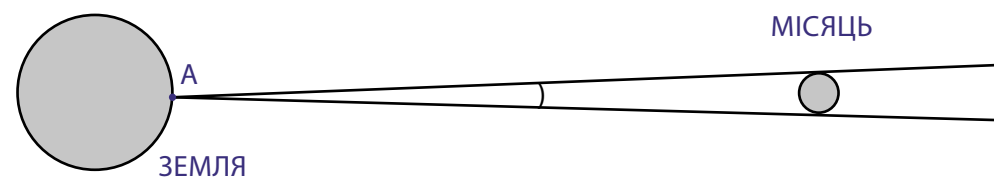
Безпосередньо виміряти розміри об'єктів у Сонячній системі ми не можемо, адже вони дуже далеко від нас. Тому астрономи часто використовують не лінійні розміри небесних тіл, а кутові.

На мал. 3 (без дотримання масштабу) пояснено, що таке кутовий діаметр: спостерігач, який перебуває на Землі у точці А, бачить Місяць під кутом $0,5^\circ$.

МАЛ. 3

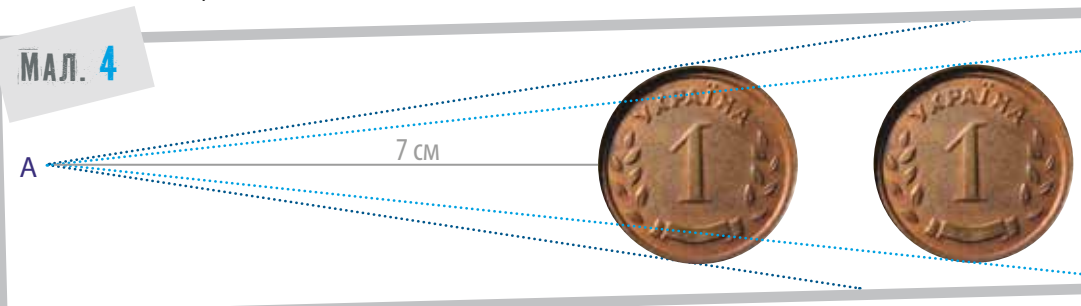
Кутовий діаметр Місяця – $0,5^\circ$

Два об'єкти можуть мати однаковий кутовий діаметр, навіть якщо їхні лінійні розміри різні. Піднеси великий палець до одного ока, а інше – заплющ. Переміщуй палець, доки він не закрий чиюсь голову. Звісно, твій палець не такий великий, як голова людини. То як же він заслонив її? Річ у тому, що і палець, і голова мали однакові кутові розміри у тій точці, де заступали один одного. Коли два об'єкти мають однакові кутові розміри, їхні видимі розміри теж однакові, тобто тіла здаються нам однаковими. Переконайся у цьому „обмані”. Піднеси палець лівої руки близько до ока, а праву долоню витягни якомога далі. Тобі здаватиметься, що палець більший, ніж долоня.

Що далі від нас тіла, то меншими вони здаються: видимий розмір залежить від відстані, на якій розташований об'єкт. Це очевидно. Поклади на аркуш паперу монету і постав зліва від неї на відстані 7 см крапку у точці А. Намалюй дві лінії з точки А до протилежних боків монети, як показано на мал. 4.

МАЛ. 4

Пересунь монету на сантиметр вправо і ще раз намалюй дві лінії з точки А. Перемісти монету ще правіше і знову намалюй лінії. Що далі ти пересуваєш монету, то меншим стає кут. Якщо дивитися на монету з точки А, то, віддаляючи її, видимий (і кутовий) розміри монети зменшуються.

ЛАБОРАТОРІЯ „КОЛОСКА”

ЯК ВИМІРЯТИ МІСЯЦЬ?

Перш ніж виходити на нічні спостереження, щоб виміряти розміри Місяця, потренуйся вдома. Для цього зроби посох Якова (градшток), який використовували стародавні народи для навігації.

Тобі знадобиться: лінійка, паперова тарілка, вимірювальна стрічка, захисні окуляри, картон, ножиці, ліхтарик.

Що треба робити?

1. Зроби виріз і отвір у картоні, як показано на мал. 5. Встав лінійку в отвір картки.

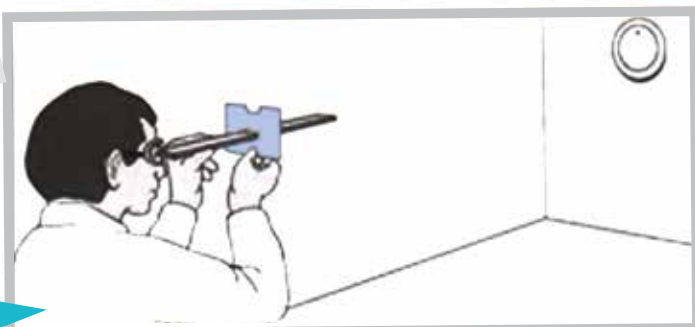
МАЛ. 5

2. Прикріпи паперову тарілку на стіні на рівні очей або вище.

3. Використовуючи вимірювальну стрічку, переконайся, що відстань від твоїх очей до паперової тарілки становить 4 м. Приклади лінійку до ока тим боком, з якого розпочинається відлік. Наведи її на паперову тарілку і дивися на неї крізь виріз вздовж лінійки одним оком, як показано на мал. 6.

МАЛ. 6

4. Пересувай картку вздовж лінійки, поки тарілка не потрапить у виріз (зосередься на вирізі, а не на тарілці). Тепер виріз і тарілка мають однакові кутові діаметри.

5. Визнач, на якій відстані від початку лінійки розташована картка, і додай до цього значення 1 см (лінійка не була точно біля твого ока).

6. Використай пропорцію, щоб знайти діаметр тарілки.

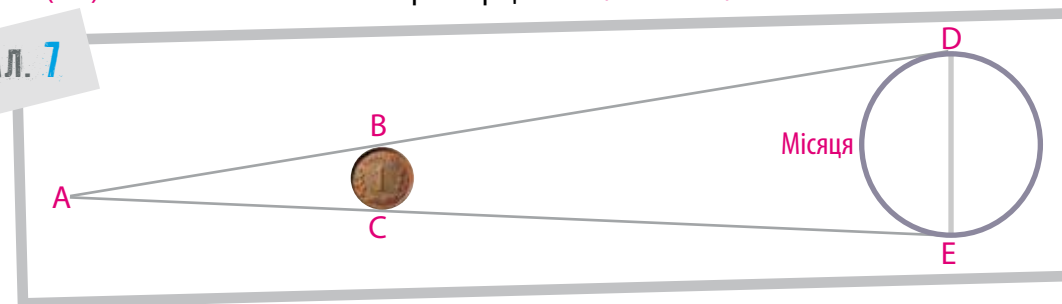
$$\frac{\text{Діаметр тарілки}}{\text{Ширина вирізу}} = \frac{\text{Відстань до тарілки}}{\text{Відстань до картки}}$$

$$\text{Діаметр тарілки} = \frac{400 \text{ см}}{\text{Відстань до картки}} \times 1 \text{ см}$$

Що ж, тепер можна скористатися отриманим досвідом для вимірювання розмірів Місяця. На мал. 7 спостерігач підібрав таке положення монети, щоб вона закривала Місяць. Отже, кутові розміри монети і Місяця однакові. Відстань до монети та розміри монети ти можеш виміряти, відстань до Місяця тобі відома. Діаметр Місяця (DE) можна визначити за пропорцією $AB/AD = BC/DE$.

МАЛ. 7

Дочекайся ясної ночі і повного Місяця. Тобі знадобиться ліхтарик, щоб підсвітити матеріали, та помічник. Повтори дослід, але замість діаметру тарілки виміркой діаметр Місяця.

$$\text{Діаметр Місяця} = \frac{38\,440\,300\,000 \text{ см}}{\text{Відстань до картки}} \times 1 \text{ см}$$

Користуючись посохом Якова, ти можеш виміряти різні об'єкти (будівлю школи, автобус, дерево).

